

ДО ПИТАННЯ ПРО ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ У СТУДЕНТІВ СПЕЦІАЛЬНОСТІ "ПЕРЕКЛАД" У СУЧАСНИХ УМОВАХ

Сумський гуманітарний інститут

ВНЗ ВМУРоЛ «Україна»

старший викладач

Ізмайлова І.Г.

У сучасній вітчизняній педагогіці відомо досить багато різних підходів, що лежать в основі підготовки фахівців. Серед них є як уже відомі (традиційно-знанняцентристський, систематичний, дієвий, комплексний, індивідуально орієнтований, особисто-дієвий), так і нові, що ввійшли до наукового вжитку порівняно недавно (ситуаційний, контекстовний, поліпарадигмальний, інформаційний, ергономічний та ін.). До останнього належить і компетентнісний підхід.

Ідея компетентнісного підходу в педагогіці зародилася на початку

80-х років минулого століття, коли в журналі "Перспективи. Питання освіти" була опублікована стаття В. де Ландшеєр " Концепция «минимальной компетентности»" [4]. Спочатку мова йшла не про підхід, а про компетентність, професійну компетентність і професійні компетенції особистості як мету і результат освіти.

З моменту засвоєння поняття відбувалося поширення його обсягу і змісту. Насамперед , це реакція професійної освіти на соціально-економічні умови, що змінилися, на процеси, які з'явилися разом із ринковою економікою. Ринок висуває для сучасного фахівця цілу низку нових вимог, які недостатньо враховані або зовсім не враховані у програмах підготовки фахівців.

За даними Асоціації перекладачів України, з просуванням українського ринку до цивілізованого рівня зростає попит на певні види інтелектуальних послуг, які так чи інакше впливають на успішність підприємництва в контексті його глобалізації й інтернаціоналізації. Важливе місце серед них займають послуги усного й письмового перекладу.

За традицією, що існує у практиці світового бізнесу, фірми набагато охочіше співробітничать із фірмами, ніж з фізичними особами, хай навіть і висококваліфікованими фахівцями. Цей факт підштовхує багатьох перекладачів до співробітництва з перекладацькими бюро, у якості штатних або позаштатних співробітників.

Є багато переваг такого співробітництва: законодавча і правова захищеність, гарантовані замовники, кращі умови праці й технічна забезпеченість, корпоративна підтримка колег, виживання в умовах усе більш жорсткої конкуренції, тощо. Але головною проблемою залишається забезпечення якості перекладацьких послуг.

Світова тенденція до глобалізації у сфері перекладацького бізнесу вже призвела до виникнення за кордоном великих міжнародних перекладацьких агентств, які діють на транснаціональному рівні. Менеджмент таких агентств, як правило, робить ставку на професійну рекламу, оперує значними інвестиційними ресурсами для забезпечення високого технічного й технологічного рівня, залучає фахівців з електронної обробки даних, веб-дизайнерів, комп'ютерних графіків, літературних редакторів, коректорів і т.д. Характерними рисами розвитку перекладацького бізнесу в міжнародному масштабі є спеціалізація, інтернаціоналізація і комп'ютеризація.

Тому останнім часом багато уваги приділяється інтенсифікації навчального процесу із застосуванням інноваційних технологій навчання. За допомогою інноваційних технологій навчання на всіх рівнях долаються труднощі традиційної системи навчання.

Робота в лінгафонному кабінеті дозволяє значно підвищити ефективність навчання (особливо усного перекладу) студентів старших курсів, а також сприяє розвитку перекладацької компетенції.

В. Н. Комісаров виділяє наступні вміння і навички, необхідні професійному усному перекладачеві [2]:

- Уміння переходити з однієї мови на іншу.

- Навички повноцінного аудіювання, тому що усний переклад передбачає швидке й адекватне розуміння різного за темпом усного мовлення та з різними особливостями вимови.
- Уміння запам'ятовувати значні відрізки змісту.
- Уміння відтворювати переклад у усній.

Перекладач повинен володіти технікою як іноземної так і рідної мов.

Практика роботи в лінгафонному класі показала, що лабораторні роботи, які виконуються за допомогою мультимедійних засобів, поліпшують якість знань студентів, прищеплюють міцніші навички й уміння необхідні майбутньому перекладачеві, сприяють інтенсифікації навчання і викликають зацікавленість у навчальному процесі. Збільшується швидкість реакції студентів на іноземну мову, вдосконалюються навички аудіювання, вміння переходити з однієї мови на іншу, вміння відтворювати переклад у формі усного мовлення.

Саме комунікативна компетенція (знання культури мови оригіналу і мови перекладу й інші екстралінгвістичні знання і презентабельність (уміння перекладача професійно подати свій переклад) визначає багато в чому майстерність усного перекладача [2].

З огляду на особливості письмового перекладу й умови роботи письмового перекладача, ключовими професійними компетенціями у сфері професійної комунікації (маючи на увазі, насамперед, підготовку письмових перекладачів) можна назвати:

- іншомовну комунікативну компетенцію;
- міжкультурну компетенцію;
- властиво перекладацьку компетенцію;
- комунікативну компетенцію в рідній мові.

Будь-яка фірма, якщо вона дбає про своє ім'я і репутацію, запрограмована з самого початку на якісний продукт або послугу. Цей факт, безумовно, варто сприймати як досить позитивне явище у сфері перекладу в нашій країні.

Багато перекладацьких фірм беруть останнім часом на озброєння практику редагування письмових перекладів.

Поступово у професійному середовищі українських перекладачів формується поняття цехової солідарності, яка базується на спільності професійних інтересів і завдань та обумовлюється необхідністю захисту власних прав. Роль подібного професійного союзу взяла на себе Асоціація перекладачів України - громадська організація, зареєстрована МЮ України 1999 року.

В Україні поки ще існує думка, що знання іноземної мови дає право займатися перекладом будь-кому, навіть не професіоналу. При цьому для замовника частіше основним критерієм вибору виконавця є ціна, а не компетентність і якість. Тут і виникає необхідність дотримуватися загальних норм забезпечення якості послуг у сфері перекладів. З цією метою Асоціація перекладачів України впровадила стандарти "Кваліфікація і сертифікація перекладачів. Загальні вимоги" (СТТУ АПУ 001-2000) і "Послуги з письмового й усного перекладу. Загальні правила і вимоги до надання послуг" (СТТУ АПУ 002-2000).

На тлі глобалізації світових економічних зв'язків, інтенсифікації потоків товарів, послуг та інформації через державні кордони і крізь мовні бар'єри, уніфікації національних законодавств і технічних норм, важливим резервом для додаткових зусиль українських лінгвістів залишається мовне опанування глобальної мережі Інтернет. Відомо, що США є батьківщиною всесвітнього павутиння, де (ще) на 80% домінує англійська мова. У той самий час, 40% користувачів уже перебувають поза межами англійськомовної зони, в інших країнах. Не є винятком і Україна. Деякі бюро перекладів уже почали пропонувати свої послуги з перекладу і мовної адаптації інформації в Інтернет і або створення іншомовних версій веб-сайтів.

Нові вимоги не пов'язані міцно з тією або іншою дисципліною, вони носять надпредметний характер, відрізняються універсальністю. Їх формування вимагає не стільки нового змісту (предметного), скільки інших педагогічних технологій. Подібні вимоги одні автори називають базовими навичками, інші

- надпрофесійними, базисними кваліфікаціями, треті - ключовими компетенціями [1].

Компетентнісний підхід має передумови і власне педагогічні як у практиці, так і в теорії.

У ВНЗ України розроблені й успішно викладаються теоретичні курси, розроблені Корунець І. В., Карабаном В.І, Коптіловим В.В., Зорівчак Р.П. , Мираном Г. та ін. із загальних і приватних теорій перекладу, проводяться семінарські заняття з цих дисциплін.

Праці вітчизняних вчених зробили значний внесок у становлення перекладознавства. Лінгвоперекладацькі дослідження в галузі макролінгвістики, особливо у вивченні мовних контактів і мовної комунікації, показали важливість всебічного вивчення феномену перекладу для інших розділів мовознавства. Сучасне перекладознавство можна охарактеризувати як результат міждисциплінарних досліджень, які використовують методи цілого ряду наук. У центрі уваги лінгвістів виявився змістовний бік мовних одиниць і мовних висловлювань, зв'язок мови з мисленням, реальною дійсністю, із суспільством і його культурою, з іншими знаковими системами. З'явилися нові лінгвістичні дисципліни і галузі дослідження, такі, як когнітивна лінгвістика, психолінгвістика, соціолінгвістика, лінгвістика тексту, теорія мовних актів тощо.

У працях вітчизняних вчених розробляються як проблеми загальної теорії перекладу, що розкривають істотні ознаки міжмовної комунікації, її лінгвістичні, психологічні та когнітивні механізми, так і питання спеціалізованої теорії перекладу, що вивчає особливості здійснення перекладацького процесу. Всебічно вивчаються проблеми еквівалентності перекладу, його стилістичні і прагматичні аспекти, різні способи моделювання перекладацького процесу, компоненти змістовної структури тексту, що виступають як домінантні елементи змісту, який передається.

Вивчення праць вітчизняних і закордонних теоретиків перекладу становить важливу частину підготовки майбутніх перекладачів, що підвищує вимоги до якості перекладів і завдань масової підготовки професійних перекладачів. Важливе місце в теоретичному перекладознавстві займають дослідження самого процесу перекладу, розумових операцій перекладача, його стратегії й технічні прийоми.

Теоретичне осмислення перекладацької діяльності має безумовно практичне значення. Професійна компетенція перекладача припускає знайомство з основними положеннями сучасного перекладознавства й уміння використовувати їх під час вирішення практичних завдань.

Одна з дисциплін, яка нещодавно ввійшла до програми підготовки майбутніх перекладачів - теорія комунікації. Базові положення цієї дисципліни відповідають предметному змісту таких наук, як логіка, соціологія, політологія, психологія, стилістика, культура мови, культурологія. Методологічні принципи теорії комунікації відбивають досягнення психолінгвістики, лінгводидактики, соціолінгвістики.

В основі комунікативного підходу Ю. Найда бачить запозичення в теорії комунікації основних понять, таких як *джерело, повідомлення, рецептор, зворотний зв'язок, процеси кодування й декодування*. Як ми вже відзначали, комунікативний підхід є одним з найважливіших принципів сучасної лінгвістики, отже, і невід'ємною частиною лінгвістики перекладу [6].

Розглядати підготовку перекладачів як міжкультурних посередників необхідно у трьох аспектах: педагогічному, психологічному і методичному.

Педагогічний аспект виражається у змісті матеріалів для вправ і перекладу, у підборі тематики текстів, у вихованні якостей, необхідних професійному перекладачеві. У даній статті розглядається, насамперед, виховання особистості перекладача як професіонала. Для формування перекладацької особистості потрібні такі складові:

- особистість і діяльність викладача;
- активне міжособистісне і конвенційне спілкування;

- співробітництво з іншими, колективом у цілому;
- активна діяльність суб'єкта виховання, що співвідноситься із загальним контекстом його провідної діяльності.

Безумовно, під час підготовки усних перекладачів викладачеві перекладу належить особлива роль. За словами В.Н. Комісарова, переклад й усний переклад особливо - "це така навчальна дисципліна, де особистість викладача є вирішальним чинником для досягнення мети навчання». На думку П. Ньюмарка, 65% успіху в підготовці майбутніх перекладачів залежить від особистості викладача, 20 % - від структури курсу і 15% - від навчального матеріалу" [7]. Отже, викладач перекладу повинен приділяти першочергову увагу своїй професійній компетенції, постійно займатися самоосвітою і творчим пошуком.

Проблема активного міжособистісного спілкування в контексті викладання перекладу полягає в тому, що той, кого навчають, не одразу звикає до публічного спілкування, що виражається в певній «скутості» під час здійснення усного перекладу.

Психологічний аспект містить у собі перелік особистісних якостей того, кого навчають, проблеми свідомості, діалогу культур і мовної картини світу, процесу формування і формулювання думки як під час проектування процесу навчання і складання вправ, так і безпосередньо у процесі навчання.

В основі підготовки перекладачів повинне бути формування у студентів "основы как языкового, так и когнитивного сознания инокультурной языковой личности, то есть закладывать в нем черты вторичной языковой личности" [5]. Усний переклад є одним із найскладніших видів мовленнєвої діяльності, і вимагає індивідуального підходу до кожного студента.

Методичний аспект стосується побудови курсу перекладу і розробки комплексу вправ для набуття необхідних знань, навичок і вмінь для здійснення міжкультурної взаємодії.

Процес навчання проходить у два етапи. Перший складається із двох шаблів: ознайомлення з матеріалом (знання) і застосування конкретного матеріалу

(навичок). У другому етапі відбувається формування складних мовних умінь (уміння). Саме на такій моделі ґрунтується запропонований трьохступеневий підхід до навчання усного перекладу як складної вторинної мовленнєвої діяльності: знання - навичка - уміння.

Практичний курс необхідно побудувати таким чином, щоб вправи, що містять відпрацювання однієї навички, використовувався на початковому етапі, замінювалися більш складними різноплановими вправами на проміжному етапі і багатоцільовими вправами на завершальному етапі (наприклад: аудіювання - переклад на слух - усний послідовний переклад). Серед вправ найчастіше зустрічаються: тренінг пам'яті, тренінг переходу з мови на мову, тренування темпу, техніки мовлення, робота з лексикою, опанування техніки перекладу, розвиток навичок аудіювання.

За такими принципами та методичними прийомами побудовані підручники Л.М. Черноватого.

Якщо говорити про практику професійної освіти, то наявна розбіжність між якістю підготовки випускника і вимогами роботодавця до фахівця в умовах ринку, яка значно загострилася, тому що зникла система розподілу на роботу випускників професійних навчальних закладів, з'явилися недержавні підприємства, керівники яких стали висувати жорсткі вимоги не тільки до рівня освіти, але й до особистісних, ділових, моральних якостей фахівців, яких беруть на роботу.

Підкреслимо, що педагоги бачили, що отриманий студентами систематизований набір знань і вмінь не відповідав змісту професійної діяльності за багатьма аспектами. Високі бали на іспитах не гарантували, що підготовлено конкурентоспроможного фахівця.

Це говорить про наявність недоліків у підготовці фахівця, яка полягає в тому, що, формуючи систему предметних знань і вмінь, навчальні заклади приділяють явно недостатню увагу розвитку багатьох особистісних і соціальних компетенцій, що визначають (при тому самому рівні освіти) конкурентоспроможність випускника.

Концепцій і теорій у педагогіці, на яких базується необхідність формування у студентів поряд із знаннями й уміннями таких властивостей, як самостійність, комунікативність, прагнення й готовність до саморозвитку, сумлінність, відповідальність, творчі здібності й ін., - незначна кількість.

Тому важливим питанням залишається компетентнісний підхід. Виникає питання, чи замінює він традиційний, академічний (знанняцентристський) підхід до освіти й оцінювання його результатів. Компетентнісний підхід не заперечує академічного, а поглиблює, розширює і доповнює його.

Компетентнісний підхід, орієнтований, насамперед, на нове бачення цілей і оцінку результатів професійної освіти, висуває свої вимоги і до інших компонентів освітнього процесу – до змісту, педагогічних технологій, засобів контролю й оцінки. Головне тут - це проектування і реалізація таких технологій навчання, які створювали б ситуації залучення студентів до різних видів діяльності. В навчально-науковому спілкуванні синтез комунікативно-мовних умінь особливо наочно простежується під час підготовки і під час участі в обговоренні певних проблем (спілкування, вирішення проблем, дискусії, диспути, виконання проектів, семінарські заняття, конференції і т.д.). Звичайно на занятті заслуховуються і потім обговорюються підготовлені студентами повідомлення, виступи, доповіді на запропоновану тему. Процес підготовки й участі в семінарі або практичному занятті з будь-якої дисципліни являє собою реалізацію предметно-комунікативної компетенції, сформованої (розвинутої) з урахуванням усіх змістовних і виразних (формальних) компонентів.

Як результат професійної підготовки фахівця виступає його компетентність, що виражається в готовності діяти у професійних ситуаціях.

Аналіз професійної діяльності перекладача і вимог, які висуваються до його знань, умінь, навичок і професійно важливих особистісних якостей дозволив визначити структуру іншомовної професійно орієнтованої комунікативної компетентності перекладача у сфері професійної комунікації.

Її складовими є:

- 1) іншомовна комунікативна компетенція;
- 2) міжкультурна компетенція;
- 3) власне перекладацька компетенція;
- 4) комунікативна компетенція в рідній мові;
- 5) соціально-психологічна компетенція;
- 6) загальнокультурна компетенція;
- 7) предметна компетенція у сфері основної спеціальності;
- 8) самоосвітня компетенція.

Професійна лінгвістична підготовка робить свій внесок у поглиблення загальнокультурної компетенції, є гуманітарною за своїм змістом і сприяє вдосконаленню самоосвітньої компетенції, припускаючи розвиток навичок і вмінь самоосвіти.

Формування самоосвітньої компетенції тих, хто вивчає іноземну мову, є складним процесом переростання самостійної роботи студента в *самоосвіту*, сутність якого полягає в тому, що особистість є суб'єктом діяльності після досягнення внутрішньо засвоєних нею цілей, які і становлять мотиваційну основу будь-якої самостійної навчальної діяльності. Саме цим відрізняється самоосвіта від самостійної роботи, де викладач ставить перед студентами цілі, пов'язані з необхідністю засвоєння навчального матеріалу.

Можливість ефективного розвитку комунікативної, зокрема комунікативно-мовної компетенції, прямо залежить від забезпеченості навчального процесу необхідними підручниками і навчальними посібниками, методичними розробками, мультимедійними програмами, що враховують особливості підготовки фахівців у конкретному регіоні або навчальному закладі.

Особливо гостро перед викладачами постає питання розвитку мовної компетенції студентів. Зупинимось докладніше на прикладах практичної реалізації міждисциплінарного підходу до навчання усної мовленнєвої і письмової мовленнєвої комунікації в ситуаціях навчально-професійного спілкування.

Опановуючи основні функції мови - комунікативну, апелятивну й експресивну, студенти здобувають навички й уміння впливу на аудиторію, створення усних і письмових текстів, що містять необхідну інформацію, яка відповідає настановам навчальної, професійно-ділової, соціокультурної, політичної комунікації.

Ситуації, у яких здійснюється вербальна комунікація, організуються (моделюються) залежно від сфери спілкування. Вони являють собою сукупність обставин, які створюють ту або іншу ситуацію, що відбивається у висловлюванні. Спілкування в конкретній, типовій або винятковій ситуації характеризується предметним змістом і мовною формою. Моделюючи ту або іншу ситуацію на заняттях з різних дисциплін, викладачі, як правило, реалізують індивідуальні стилі мови, прийоми подачі матеріалу, визначення понять. Це ускладнює розумову діяльність студентів щодо предметно-змістових одиниць, які становлять зміст різних дисциплін.

Щоб активізувати навчання мовної взаємодії в ситуаціях, які моделюються на заняттях, потрібно систематизувати мовні засоби і способи вираження, характерні для кожної типової ситуації.

Комунікативні акти завжди обумовлені набором параметрів, необхідних для їхнього здійснення: сферою спілкування; ситуацією спілкування; видом, типом комунікативного контакту; рольовими установками; характеристиками учасників спілкування; способами вираження (висловлення) предметного змісту. Професіоналізм комунікантів у кожній сфері пов'язана зі знанням її предметної бази, використанням стилю мовної діяльності (розмовно-побутового, наукового, публіцистичного, ділового і т.д.), термінологічного тезауруса та ін. Всі ці ознаки характерні для кожної комунікативної ситуації, що створюється в навчально-науковій сфері [3].

На перших заняттях з культури мови, ділового спілкування, теорії комунікації з'ясовується відсутність елементарних комунікативно-мовних знань і вмінь студентів на заняттях із застосуванням модельованих ситуацій взаємодії.

Можливість міждисциплінарного підходу сприяє реалізації компетентнісного підходу в професійній освіті та формуванню компетентного фахівця. Компетентнісний підхід в сучасній педагогіці професійної освіти потрібно розглядати як обумовлений ринковими відносинами, а цілі освіти як спрямовані на застосування набутих компетенцій у професійній діяльності.

Література:

1. Байденко В.И., Оскарссон Б. Базовые навыки (ключевые компетенции) как интегрирующий фактор образовательного процесса // Профессиональное образование и формирование личности специалиста. – М., 2002.- С. 22-46
2. Комиссаров В. Н. Современное переводоведение. Курс лекций. — М.: ЭТС. —1999.-192 с. 11-27, 105-117.
3. Крепкая Т.Н., Акопова М.А. Формирование профессионально значимых компетенций переводчика в сфере профессиональной коммуникации. \ XXXIII Неделя науки СПб государственный политехнический университет. Материалы межвузовской научно-технической конференции. - Ч.VIII - С.127-129, 2005.
4. Ландшеер В. Концепция «минимальной компетентности» // Перспективы. Вопросы образования. - 1988. - № 1
5. Халеева И.И. Интеркультура - третье измерение межкультурного взаимодействия? // Актуальные проблемы межкультурной коммуникации. - М.: МГЛУ, 1999. С. 5-15.
6. Nida E. Componental Analysis of Meaning. - The Hague -Paris: Moton, 1975.
7. Newmark P. Approaches to Translation. - Oxford, 1981.

В статье рассматриваются вопросы подготовки переводчиков-специалистов в высшей школе применительно к условиям современного рынка услуг на основе компетентностного и междисциплинарного подходов по формированию ключевых профессиональных компетенций.

Ключевые слова: *обучение переводчика-специалиста в высшей школе, компетентностный и междисциплинарный подходы, ключевые профессиональные компетенции, формирование навыков и умений, требования современного рынка услуг.*

The article deals with the main approaches to the building of skills demanded in free market relationships in order to educate competitive translators and interpreters in higher education system. According to this article cross-disciplinary methods are considered to solve the problems of training professional competences.

Key words:

professional competence of translators and interpreters, cross-disciplined approach to training, higher education system, building of required skills.

Відомості про автора:

Прізвище, ім'я, по батькові	Ізмайлова Ірина Геннадіївна
Рік народження	1957
Коли і яку спеціальність було здобуто і в якому вищому навчальному закладі	Англійська та німецька мова 1982 рік Сумський державний педагогічний інститут імені Макаренка А.С.
тема кандидатської дисертації та рік її захисту	Міждисциплінарні засади базової професійної підготовки спеціаліста-перекладача 2009
останнє місце роботи, посада	Сумський гуманітарний інститут ВНЗ ВМУРоЛ «Україна» старший викладач
домашня адреса з індексом, телефон	40011 м. Суми, вул.Новомістенська буд.25, кв. 89 8(0542)227-805 +38 067 5404798
	Електронна адреса: ir-772@yandex.ru